

ПРОЯВИ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Порушується проблема вербальної агресії в політичному дискурсі. Проаналізовано мовні засоби вираження вербальної агресії на прикладах політичних промов політика-лідера.

Ключові слова: політичний дискурс, вербальна агресія, мовленнєва поведінка, конфлікт, імідж.

На сучасному етапі розвитку суспільства та різних наукових напрямів агресія стала домінуютьою дослідження не тільки психологів, педагогів, але й спеціалістів, які у своїх працях переважно орієнтувалися на вивчення позитивних форм людського спілкування. У зв'язку зі становленням антропоцентричної парадигми вчені-лінгвісти особливо зацікавилися проблемою мовленнєвої комунікації. Кризові явища в сьогднішньому суспільстві неминуче призводять до трансформації суспільної свідомості, а отже, і зміни в міжособистісних стосунках, і в більшості випадків – до їхнього погіршення. Поняття, які відображають емоції та почуття людини, в тому числі й агресивні, значущі для наукового дослідження з різних точок зору.

Вербальна агресія є універсальним комунікативним явищем, яке тісно пов'язане із соціальними та психологічними факторами і впливає в рамках певного дискурсу на мовленнєві, аксіологічні та когнітивні аспекти комунікації. Дослідження засобів реалізації деструктивних комунікативних намірів – одне із центральних завдань сучасної лінгвістики. Попри значні досягнення останніх лінгвістичних досліджень, вербальна (мовленнєва) агресія залишається одним з актуальних об'єктів вивчення. У лінгвістиці агресія розглядається перш за все як різновид мовленнєвої поведінки, результатом якої є антидіалог між адресантом та адресатом.

Актуальність нашого дослідження зумовлена недостатністю вивчення комунікативних стратегій і тактик з елементами агресії, які реалізуються у політичному дискурсі.

Прояви вербальної агресії у різних сферах комунікації розглядаються у працях Т.О.Воронцової, К.Ф.Седова, О.П.Сковородникова, В.І.Шаховського та інших. Ядро агресивних мовленнєвих проявів – інвективу – аналізують у своїх дослідженнях М.Д.Голєв, С.В.Дороніна, В.І.Жельвіс, Б.Я.Шаріфуллін та інші. Специфіці сучасного політичного дискурсу присвятили свої наукові доробки такі учені, як А.Г.Алтунян, Н.Д.Арутюнова, А.Н.Баранов, І.Ф.Бублик, М.О.Діденко, Г.В.Завражина, В.І.Карасик, О.М.Медвідь, В.В.Петров, А.П.Чудінов, О.Й.Шейгал, М.Анже-

но, Е.Ашар, С.Бонафу та інші. Однак у сучасній науковій літературі засоби вираження вербальної агресії в політичному дискурсі недостатньо вивчені, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Питання взаємодії мови та влади знайшли вираження у політичному дискурсі, який протягом останнього часу знаходиться у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Визначальною рисою процесу комунікації в політиці є його спрямованість на адресата з метою домогтися перлокутивного ефекту – спонукати аудиторію до суспільно-політичної реакції. Як правило, учасники політичної комунікації представляють певні суспільно-політичні позиції, а обмін інформацією відбувається з достатньо яскраво вираженими прагматичними цілями, тобто комунікативний процес у політиці завжди має інтенціональний характер. Для досягнення поставленої перлокутивної мети необхідні ретельний відбір і організація мовних засобів різних рівнів, сукупність яких і створює особливий вид тексту – політичний виступ.

У сучасному світі, як ніколи раніше, діяльність політика асоціюється перш за все з його вербальною діяльністю. Віртуозне володіння мовою, здатність перетворити слово у зброю є одним із пріоритетних якостей прогресивного політика. Мова політики носить прагматичний характер. Вербальна діяльність є одним із наважливіших факторів здійснення політики та однією з умов професійного успіху політика. У своїх виступах, адресованих широким верствам населення, політики зазвичай користуються загальноприйнятою літературною мовою з метою залучення на свій бік якомога більшої кількості прихильників своїх політичних поглядів. Демократичне життя суспільства надає політичним діячам, а також журналістам та іншим учасникам суспільно-політичного спілкування велику свободу в мовленнєвій поведінці. Але дуже часто для досягнення своєї мети політики використовують найрізноманітніші мовні засоби, які не відповідають загальноприйнятим нормам та вимогам політичного дискурсу. Характерною рисою на даному етапі розвитку політичного дискурсу є його полемічність та агресивність, яка полягає в можливості використання не тільки комунікативно-маркованих одиниць, але й нейтральних мовних засобів для формування негативно-оціночних суджень.

Метою нашого дослідження є аналіз засобів агресії в мовленнєвій поведінці політика-лідера,

а саме його комунікативних стратегій і тактик у різних видах спілкування і комунікативних ситуаціях.

На нашу думку, саме в мовленнєвій поведінці авторитарної мовної особистості найчастіше простежуються елементи вербальної агресії. Стратегії і тактики вербальної агресії реалізуються як за допомогою лексичних засобів, тобто шляхом вживання у висловлюванні слів і словосполучень із негативно-оцінною семантикою, так і за допомогою стилістичних засобів – метафори, гри слів, іронії тощо. Використання останніх дає мовцеві переваги збереження власного іміджу, демонстрації дотепності й красномовства та посилення уваги аудиторії.

Основною функцією вербальної агресії в політичному дискурсі є завдання шкоди іміджу політичного діяча або цілої партії, оскільки саме імідж є сполучною ланкою між політиком та масовою свідомістю й вирішальним чином впливає на ставлення виборців до тих або інших представників політичних сил. У політичному дискурсі особливо вирізняються два різновиди вербальної агресії: інструментальна й ворожа. Не маючи нічого проти особистості свого опонента, адресант шляхом руйнування його іміджу прагне зруйнувати імідж партії даного депутата в очах громадськості і підірвати довіру до неї виборців. Така інструментальна агресія є ініціальним висловлюванням, що породжує можливий далі конфлікт. Фактично інструментальна агресія існує як інструментально-ініціальна. У випадку інструментально-ініціальної агресії лінія поведінки пророховується мовцем заздалегідь, тому агресивні висловлювання, що відповідають цьому різновиду агресії, є, з одного боку, більш творчими, а з іншого – менш емоційними.

Ворожа вербальна агресія являє собою агресивну реакцію на випад опонента й застосовується для захисту власного іміджу. Ворожо-реактивна агресія більш емоційна, оскільки захисні механізми свідомості особистості інстинктивно активізуються сильними негативними емоціями, але, водночас менш креативна, оскільки мовець не має достатньо часу на обмірковування свого агресивного висловлювання [1, с. 7-8].

На думку сучасних лінгвістів, саме завдяки вербальній діяльності політика створюється його позитивний або негативний образ. Мова політика дуже різнобарвна й залежить від займаної ним посади або позиції, від його рівня розвитку та інших особистісних й професійних факторів. Ми вважаємо, що насамперед віртуозне володіння мовою політиком-лідером є гарантом та запорукою його успішної політичної діяльності. Будучи при владі, дуже часто політик-лідер створює власну мову, свою манеру спілкування з електро-

ратом, журналістами та опонентами, нерідко при цьому обираючи стиль, який позбавлений професійно-специфічних слів та висловів.

Опираючись на класифікацію мовних особистостей, запропоновану К.Ф.Сєдовим, ми проаналізуємо мовленнєву поведінку конфліктно-агресивного підтипу, роль якого виконує політик-лідер. Конфліктно-агресивний підтип, за класифікацією К.Ф.Сєдова, проявляється в тому, що демонструє по відношенню до комунікативного партнера негативну іллокуцію, яка викликана прагненням бачити в його поведінці ворожу або конкуруючу інтенцію. Конфліктний агресор робить усе можливе, аби спричинити співрозмовнику моральний дискомфорт. Крайньою формою вербальної агресії є комунікативний садизм, коли партнер по спілкуванню стає об'єктом словесного знущання [2, с. 6]. У комунікативній перепалці конфліктний агресор проявлятиме себе в тактиках інвективи, насмішки, докору, обвинувачення, менасиву тощо.

Мова діючого президента Франції Ніколя Саркозі стала об'єктом дослідження французьких лінгвістів і журналістів як місцевих видань, так і зарубіжних. Як вважають більшість лінгвістів, президент Франції є автором нового стилю мовлення в політиці, який радикально відрізняється від *"l'univers linguistique de la Ve République"* [3]. Проаналізувавши політичні промови Ніколя Саркозі перед виборцями, депутатами, виступи та інтерв'ю по телебаченню, більшість французьких лінгвістів прийшли до висновку, що запроваджений стиль президента є *"trop relâché"*, *"décontracté"*, *"provocateur"*, *"vulgaire"*, *"ordurier"* [3]. Викладач лінгвістики з університету Aix-en-Provence Луї-Жан Кальве вважає, що президентська манера висловлювання є *"popu de droite"* [3]. На думку члена Французької Академії Жана-Марі Рюара, Ніколя Саркозі *"c'est un homme qui s'exprime assez crûment. La critique que l'on peut lui faire c'est une critique sur le plan des convenances mais pas sur le plan de la langue française"* [3].

Мовленнєві стратегії шостого президента П'ятої республіки викликають надзвичайно жваву полеміку серед представників засобів масової інформації (ЗМІ) усього світу та серед його політичних опонентів. Останні вважають, що знаряддям руйнування іміджу Ніколя Саркозі як політика стає його мова, що знаходить своє втілення у формі вербальної агресії. Мовленнєвий імідж президента Франції показує його намір демонстрації "я" без урахування адресата, ігнорування прагматичних принципів спілкування, спрямованість до конфлікту, агресивності, маніпуляції тощо.

Ще займаючи посаду Міністра внутрішніх

справ Франції, майбутній Президент полюбляв використовувати низку вербальних прийомів для проведення агресивної тактики. Одним із найефективніших способів реалізації агресивних комунікативних стратегій, зокрема мовленнєвої стратегії дискредитації, є інвективна тактика, якій притаманні використання обценної, грубопросторічної лексики. У наступному прикладі проаналізуємо прояв вербальної агресії на адресу політичних опонентів. Після свого виступу в жовтні 2005 року в Clichy-sous-Bois між Ніколя Саркозі й Азу Бегагом, політичним діячем, письменником, відбувся конфлікт, причиною якого було вживання Саркозі лайливого слова “*racaille*” на адресу жителів робітничих кварталів. На зауваження Азу Бегага тоді ще Міністр внутрішніх справ дуже різко відреагував. “*Sarkozy me passe un savon tellement incroyable que je ne peux pas m’empêcher de le consigner sur le champ*”, – розповідає письменник. У мовленнєвій сутичці Саркозі відразу ж захоплює комунікативну ініціативу, витісняючи мовленнєвого партнера з комунікативного простору шляхом дискредитації його висловлювань, створюючи в такий спосіб комунікативний дисбаланс. Для здійснення мовленнєвої тактики “демонстрація неповаги” адресант звертається до адресата у другій особі однини за офіційних обставин, використовує окличну синтаксичну конструкцію, яка є засобом реалізації інвективної тактики. У веденні антидіалогу Ніколя Саркозі повністю відмовляється від правил етики спілкування й переходить на грубофамільярну лексику: “*Tu es connard! Un déloyal, un salaud! Je vais te casser la gueule! Tu te fous de mon nom!*”. Як тільки опонент хоче вставити слово, адресант відразу ж його різко перебиває, застосовуючи при цьому погрози, що є також одним з основних засобів вираження мовленнєвої агресії: “*Je vais te montrer, moi! Je n’ai rien à foutre, de tes explications! Tu vas faire une dépêche à l’AFP pour t’excuser, sinon je te casse la gueule. Ne me serre jamais plus la main à l’avenir, sinon je vais t’en cuire*” [3].

Зазвичай вербальний агресор обирає мовленнєву агресію як спосіб маніпулювати й домінувати над іншими. Він будує свого роду стіну між собою і комунікативним партнером, при цьому створюючи дистанцію у спілкуванні. Для ведення діалогу президент Франції дуже часто обирає саме тактику домінування, яка супроводжується підвищеною емоційністю висловлювань та наявністю вербальної агресії на адресу учасників комунікативного акту. Саме тому під час дебатів логічна аргументація, якою б стрункою вона не була, може бути легко зруйнована вдалою емоційною реплікою. У більшості випадків вербальні агресори виражають емоції гнівом, криком, во-

ланням, командним тоном, що підтверджує наступний приклад. Ніколя Саркозі дуже часто потрапляє у поле зору французької сатиричної газети “*Le Canard Enchaîné*”, яка відома своїми жорсткими коментарями щодо невдалих, недоречних висловлювань французьких політиків. У номері від 13 грудня 2006 року одна зі статей була присвячена телепередачі *Ripostes*, в якій брав участь ще тоді Міністр внутрішніх справ Франції Ніколя Саркозі. Одним з учасників програми був суддя Портеллі, який “мав необережність” заперечити Міністру щодо статистики правопорушення у країні. Суддя наголосив на тому, що дані, озвучені Саркозі, не відповідають дійсності. Як зазначає *Le Canard Enchaîné*, після завершення програми Саркозі “*fou de colère, saute dessus à M.Portelli*”, звертаючись при цьому в дуже образливому та войовничому тоні: “*M.Portelli, je n’aimerai pas être jugé par un magistrat comme vous!*”. Обираючи заперечення, як одну з найдеструктивніших категорій вербальної агресії, мовленнєві партнери перетворюються в найзапекліших ворогів. Не погоджуючись з обвинуваченням Саркозі, пан суддя обирає тактику протиріччя, що ще більше загострює ситуацію: “*M.Sarkozy, je n’aimerai pas être citoyen si vous êtes élu président de la République en 2007!*”. Проголошуючи цю репліку, пан Портеллі, при зрості 180 см, плескає по плечу свого суперника, зріст якого лише 165 см, тим самим доводячи Саркозі до істерії. Як коментує цей випадок *Le Canard Enchaîné*: “*C’est la goutte d’eau pour Nicolas qui frise la crise d’hystérie en hurlant comme si Portelli avait la peste: “Ne me touchez pas, ne me touchez pas!!!” et se casse*” [4]. Як бачимо з цього прикладу, постійні протиріччя між комунікативними партнерами аж ніяк не сприяють веденню толерантного діалогу між ними.

Основна суперниця Ніколя Саркозі на президентських виборах у 2007 році Сеголен Руайяль називає діючого Президента “*un récidiviste dans toutes les formes de l’agression verbale et de dénigrement*” [4]. Своїми різкими заявами на адресу політичних партнерів, подій за кордоном новий Президент Франції викликає обурення та протест у міжнародних правлячих колах та засобах масової інформації. Іронія, насмішка, сарказм, злі жарти, погрози, уїдливі слова, найцинічніші коментарі є надзвичайно популярними мовними засобами вираження вербальної агресії у висловлюваннях Саркозі, що демонструють такі приклади: “*Qu’est ce qu’on veut? que je sois un admirateur de la société russe?*”; “*La France, économiquement, n’a pas besoin de l’Afrique*”; “*Si la Turquie était européenne, ça se saurait*”; “*Ceux qui n’aiment pas la France, qu’ils la quittent!*” [4]. У своїх виступах діючий Президент Франції доз-

воляє собі бути різким, брутальним, войовничим по відношенню до політичних лідерів сусідніх країн та Президента США. Про Прем'єр-міністра Іспанії Хосе Луї Запатеро Саркозі грубо заявляє "qu'il n'est peut-être pas très intelligent". Висловлюючись про канцлера Німеччини Анхелу Меркель, Президент П'ятої республіки обирає досить іронічний тон, з елементами сарказму: "Elle n'a eu d'autre choix que de se rallier à sa position sur la relance de l'économie" [4]. Попадає під його гостре слівце і новий Президент Сполучених Штатів Америки Барак Обама. На думку Ніколя Саркозі: "Si Obama était subtil, intelligent et charismatique, il n'avait jamais géré un ministère de sa vie". Як зазначає New York Times, Саркозі роздратований прихильністю, якою користується "недосвідчений" американський керівник.

Журналісти міжнародних видань звинувачують Президента Франції у зверхності та пихатості, відзначають високий ступінь агресивності щодо своїх політичних опонентів. У свою чергу вони також іронізують з його публічних виступів, зображують на нього карикатури, досить сміливо висловлюються про його новий стиль у політичному дискурсі. Так, щоденна лондонська газета The Guardian характеризує промови Саркозі як "stupides" й "immatures" [4]. Навіть китайців не залишили осторонь виступи на політичній арені сьогоденішнього Президента Франції. Щоб продемонструвати своє обурення його зухвалою мовленнєвою поведінкою, вони охрестили пана Саркозі *Sai Gou*, що китайською зву-

чить майже як Sarkozy, але це ім'я французькою перекладається як "chien batailleur" або "chien agressif" [4].

Отже, проаналізувавши вищенаведені приклади, ми прийшли до висновку, що особливість політичного дискурсу полягає в можливості використання не лише комунікативно-маркованих лексичних одиниць, але й нейтральних мовних засобів для формування негативно-оціночних суджень. Тому перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням проявів вербальної агресії в масмедійному дискурсі.

Література

1. Бублик І.Ф. Комунікативно-прагматичні та лінгво-стилістичні реалізації вербальної агресії в парламентському дискурсі ФРН: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 – "Германські мови" / І.Ф.Бублик. – Харків, 2006. – 19 с.
2. Седов К.Ф. Типы языковых личностей по способности к кооперации в речевом поведении / К.Ф.Седов // Проблемы речевой коммуникации. – Саратов, 2000. – С. 6-12.
3. La façon de parler de Nicolas Sarkozy, intrigue les linguistes et irrite les puristes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.emarrakech.info/a16208.html>.
4. Nicolas Sarkozy le fauteur de troubles [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.betapolitique.fr/00565.html>.

This article deals with the problems of verbal aggression in political discourse. The language means of expression of vocal aggression are analyzed on the examples of political speeches of a political leader.

Key words: political discourse, verbal aggression, language behavior, conflict, image.

Рассмотрена проблема вербальной агрессии в политическом дискурсе. Проанализированы языковые средства выражения вербальной агрессии на примерах политических выступлений политика-лидера.

Ключевые слова: политический дискурс, вербальная агрессия, речевое поведение, конфликт, имидж.